

Hva tegnspråk er og ikke er

Visste du at tegnspråk ikke er internasjonalt? Har du norsk tegnspråk som morsmål, har du like lite utbytte av en teaterforestilling på tegnspråk i Italia som en hørende nordmann uten kunnskaper i italiensk har av en vanlig teateroppsetning der. Og tegnspråksdialekter kan være like identitetsskapende som andre norske dialekter.

Ifølge språkdata-basen Ethnologue finnes det 130 forskjellige tegnspråk i verden knyttet til døvemiljøer, og stadig flere land gir en viss offisiell status til tegnspråkene sine. Norsk tegnspråk brukes av mellom 15 000 og 20 000 personer og er dermed et ganske stort minoritetsspråk i Norge.

Et språk som alle andre

Det tok lang tid før tegnspråk ble anerkjent som et «ekte» språk. Mens språkvitenskapen er 2500 år gammel, begynte forskning på tegnspråk med William C. Stokoe først i 1960. Han viste i sin lingvistiske redegjørelse for amerikansk tegnspråk at tegnspråk har de samme egenskapene som talespråk, med ett unntak: Tegnspråkene overføres ikke som lydbølger, men som visuelle innstillinger og bevegelser.

Tegnspråkene i verden har oppstått og utviklet seg naturlig og spontant der døve barn har vokst opp sammen, og det er ofte ved utdanningsinstitusjoner. Derfor er også dialektskillene i norsk tegnspråk knyttet til døveskolene. Nå ser vi at de skarpe dialektskillene er i ferd med å viskes noe ut, men som i alle andre språk finnes det sosiale varianter som ungdomsslang og kjønnsbetingede uttryksmåter.

Men uten lyd

Norsk tegnspråk er et visuelt-gestuet språk i motsetning til norsk talespråk som er auditivt-vokalt. Det vil si at en må bruke synet for å forstå tegnspråk, og synlige gester både med hendene og kroppen for å formidle et budskap. Norsk tegnspråk er altså helt uavhengig av hørsel, og det utnytter muligheten til å gjengi og vise egenskaper ved handlinger og ting gjennom hendenes form og bevegelse i kombinasjon med hodets og ansiktets uttrykk og bevegelser.

Norsk tegnspråk har en helt annen grammatikk enn norsk talespråk, og for mange er de to språkene overraskende forskjellige. Mange tror at norsk

Foto: NRK

NRKs populære julekalender «Vertshuset Den gylne hale» vekker gode minner hos mange. I serien, her representert ved Per Jansen og Kari Simonsen, brukes både norsk tegnspråk og annen tegnkommunikasjon.

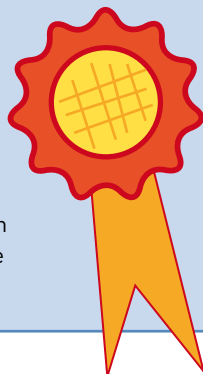
tegnspråk er en slags forkortet og taus norsk utført med hendene. Denne myten lever side om side med myten om at tegnspråk er internasjonalt.

Tegnrekkefølgen i setninger minner mer om kinesisk enn norsk, og mye av grammatikken uttrykkes med ansiktsbevegelser, munnbevegelser og peking. For eksempel kan en si at øyenbrynsbruken i norsk tegnspråk tilsvare intonasjonen i norsk talespråk. Hørende kan oppfatte disse grammatiske markørene som grimaser og uhøflig peking, muligens fordi det bryter med den norske talespråkkulturen, der det ikke er pent med markerte ansiktsuttrykk og peking.

til side 2 →

Statens pensjonskasse i bresjen

Frå 2011 gjeld nye pensjonsreglar. I samband med denne pensjonsreforma laga Statens pensjonskasse (SPK) den første teiknspråkløysinga for ei stor offentlig reform i Noreg. No ligg det grunnleggjande informasjon om reforma på teiknspråk, i syntetisk tale, lettlesne tekst og klarspråk på nettstaden www.spk.no. Slik vert informasjonen tilgjengeleg for alle, utan unødvendige hindringar. Løysingane var verken dyre eller vanskelege å lage, og teiknspråksbrukarar har gitt svært gode tilbakemeldingar.

Språkrådet

www.spraakradet.no
www.sprakradet.no

- Aktuelt
- Ordbøker
- Råd om språk
- Fakta om norsk
- Lov og rett
- Leik og lær
- Andre språksider

OPPSLAGSTAVLA

Klar, ferdig, svada!

Strever du med skrivingen? Strekker ikke ordene til? Nå er det hjelp å få!

Med Språkrådets svadagenerator kan du lage fiks ferdige setninger som er fullt på høyde med det beste av statlig prosa. Innholdet er allerede ferdigtygd. Tidstypiske ord og uttrykk sørger for at formen alltid passer.

Taler, stortingsmeldinger, notater eller strategidokumenter? Ikke noe problem!

La svadageneratoren gjøre jobben for deg. Du finner den på www.klarspråk.no.

Snorre – kvalitetssikra termbank med definisjonar

Vil du vite korleis «samfunnsansvar», «hjelpemiddel» og om lag 50 000 andre fagtermar er definerte eller kan omsettast til engelsk? No er termbanken *Snorre* tilgjengeleg for alle som ønskjer å slå opp termar og definisjonar frå ei rekkje

fagfelt, frå miljøsektoren til anleggsbransjen. Standard Norge står bak denne termbanken, der alle termene finst både på bokmål og nynorsk. Ei rekkje termar finn du òg på engelsk, nokre jamvel på tysk og fransk. Du finn *Snorre* her: www.termbasen.no.

Nynorskressursar

Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa jobbar med å utvikle metodar og arbeidsmåtar som kan skape språkkompetanse og motivere til arbeid med nynorsk. Hovudmålgruppa for senteret er skular og barnehagar, men fleire av ressursane på nettstaden www.nynorskcenteret.no kan vere nyttige for andre òg. Her finn du mellom anna nynorsk kurs og skrivehjelp, lenkjer til musikk med nynorske tekstar og samling av teikneseriar på nynorsk. Her er òg ein stor tekstbase med nynorske sakprosa tekstar i ulike sjangrar, alt frå reklametekstar til blogginnlegg.

→ *Hva tegnspråk er og ikke er ... fra side 1*

Men de kan da vel lese?

En liten hørselshemming er nok til å falle utenfor i sosiale sammenhenger. Derfor har døve og tunghørte ofte blitt betraktet som en isolert gruppe utenfor storsamfunnet. Men det stemmer ikke. Hver dag må vi forholde oss til storsamfunnet og det norske språket gjennom familie, arbeid, offentlige instanser og myndigheter, naboer, lokalmiljøet og så videre. Vi kan *fungere* med tolk, munnnavlesning og skrift. Men for å *leve* må vi ha tilgang til et rikt tegnspråk og den visuelle kulturen som springer ut fra døvemiljøet. Dersom en er döv eller tunghørt, er tegnspråk det eneste språket som en kan tilegne seg lett og uanstrengt. Norsk tegnspråk er ikke en variant av norsk. For mange av oss er tegnspråk førstespråket, mens norsk er et andrespråk eller til og med et fremmedspråk.

Status i dag

Stortingsmelding nr. 35 (2007–2008) *Mål og*

mening slår fast at norsk tegnspråk har en grunnleggende verdi i seg selv og er en del av den norske kulturarven. I Norge ser det ut til at norsk tegnspråk er et forholdsvis ungt språk, som har fått sin nåværende form gjennom påvirkning fra dansk tegnspråk. Grunnen er at den første døve døvelærer ved Thronhjems Døvstumme-Institut, Andreas Christian Møller, studerte på Døvstumme-Instituttet i København og tilegnet seg dansk tegnspråk.

I dag er det Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) som har hovedansvar for tegnspråkopplæring. Samtidig har Språkrådet fått utvidet ansvar for tegnspråk. Paradoksalt nok skal nå tre av fire døveskoler legges ned, og det kan være en trussel mot norsk tegnspråk som levende språk.

Arbeidshverdagen

For meg føltes det nesten som første skoledag da jeg skulle begynne som tegnspråkrådgiver i

en nyopprettet stilling i Språkrådet i høst. Jeg var nervøs for det å være den eneste døve i et hørende miljø og for å bli møtt med fordommer som at «tegnpråk ødelegger for talen» og «døve er ikke like profesjonelle som hørende». Hvordan ville kollegene mine møte meg og arbeidsfeltet mitt? Jeg fikk en svært positiv overraskelse! Holdningene til norsk tegnspråk var utelukkende positive, og det gleder meg at statlige virksomheter nå begynner å ta i bruk tegnspråk i informasjonsarbeidet. Det er håp for at norsk tegnspråk skal overleve.

Sonja Myhre Holten,
tegnpråkrådgiver i
Språkrådet

Tegnspråk og statlig språkpolitikk

Norske utdanningsmyndigheter anerkjente norsk tegnspråk som et eget språk i 1985. Men først med stortingsmeldingen *Mål og mening* fra 2008 ble norsk tegnspråk satt inn i en større språkpolitisk sammenheng. Der blir det slått fast at norsk tegnspråk «har ein grunnleggjande verdi i seg sjølv, mellom anna som identitetsmerke og ekte kulturuttrykk for ein språkleg minoritet i det norske samfunnet», og at det er «eit genuint norsk språk, ein del av den norske kulturarven og ikkje minst ein del av det språklege mangfaldet i landet som vi alle har ei særleg plikt til å ta vare på». Språkrådet har nå fått sitt ansvars- og arbeidsområde utvidet til å omfatte norsk tegnspråk og har ansatt en egen rådgiver for dette språket.

Eit lite innføringskurs i mållova – del 5

Lova § 6: Statsorgan skal svare på skriv frå private rettssubjekt i den målforma som er nytta i skrevet.

Det inneber at alle andre enn offentlege instansar

- skal ha svar på den målforma som er nytta i det innkomne skrevet
- kan krevje si eiga målform i dokument som direkte gjeld dei sjølv

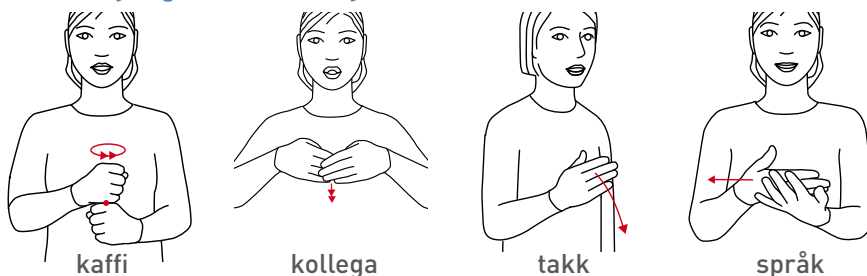

Stort og smått om teiknspråk

Teiknspråk i Noreg

- Fram til 1980-åra var det ei vanleg oppfatning – også i døvemiljøet – at teiknspråk først og fremst var eit system for visuell framstilling av orda i talespråket, til hjelp for døve.
- I 1970-åra samarbeidde døve og pedagogar om å lage eit standardisert sett av teikn til visualisering av ord. I dag er dette kjent som teiknspråknorsk.
- I 1980-åra endra forskinga til mellom anna Marit Vogt-Svendsen synet på norsk teiknspråk. Dermed var grunnen lagt for å sjå norsk teiknspråk som eit eige språk, eit språk som ikkje er i slekt med norsk eller andre talespråk.
- I 1985 vart teiknspråk anerkjent som språk i St.meld. nr. 61 (1984–1985).
- Frå 1996 fekk høyrande foreldre med døve born tilbod om grundig opplæring i teiknspråk.
- I 1997 fekk døve førskuleborn og grunnskuleelevar eigne læreplanar i visse fag og auka timetal fordi teiknspråkfaget kjem i tillegg. Elevar i vidaregåande skule fekk same tilbod frå år 2000.
- Frå 1997 skal lærarar for døve elevar ha formell kompetanse i teiknspråk tilsvarande eit halvt års studium.

Nokre nyttige teikn for byråkratar:

Gode råd når du skal snakke med ein døv person:

- Ha 1 til 2 meters avstand mellom deg og samtalepartnaren din.
- Ha augekontakt heile tida.
- Snakk roleg og tydeleg, men ikkje overdriv.
- Bruk ansiktsuttrykk og kroppsspråk medvite.
- Bruk hendene, gestikuler og peik.
- Ikkje ha lyset bak deg.
- Ikkje ha tyggegummi eller drops i munnen når du snakkar.
- Ikkje dekk over munnen med hendene.

Norsk teiknspråk og teiknspråknorsk

Norsk teiknspråk er eit eige språk som er blitt til ved at døve born i Noreg som har fått høve til det, har kommunisert med kvarandre. Grammatikken i norsk teiknspråk skil seg frå norsk grammatikk på mange vis. Til dømes vil ei nærliggjande omsetjing av setninga «Eg er døv» vere DØV EG.

Eit pronomen som er subjekt i setninga, kjem vanlegvis sist i setninga når det ikkje har særskilt vekt. Og nett som i mange talespråk er det ikkje noko krav om at setninga må ha eit verb.

Teiknspråknorsk er teiknstøtte til norsk talespråk og vart oppfunne i 1970-åra. Mange av teikna vart tekne frå norsk teiknspråk, men der det ikkje var noko teikn som svarte direkte til det norske ordet, laga ein nye teikn eller brukte teikn frå andre teiknspråk. Det er svært vanskeleg å oppfatte teiknspråknorsk om ein ikkje er fortruleg med norsk talespråk. I dag nyttar ein ofte termen *norsk med teiknstøtte (NMT)* om det å snakke norsk med støtte av teikn.

Store bokstavar er ein vanleg måte å gje att teikn på.

Korleis kan ein lære teiknspråk?

- Lokallaga til Norges Døveforbund arrangerer teiknspråkkurs.
- Ål folkehøyskole og kurscenter for døve arrangerer kurs i teiknspråk i eit intensivt teiknspråkmiljø.
- Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen i Sør-Trøndelag og Høgskolen i Bergen har teiknspråk- og tolkeutdanning.
- Universitetet i Oslo tilbyr teiknspråk som studieretning på masterprogrammet i europeiske språk.

Denne lista er ikkje uttømmende.

Visste du at

- telefonen er eit biprodukt av noko som opprinneleg vart oppfunne som hørselshjelpemiddel
- tekstmeldingar var ein kommunikasjonsrevolusjon for døve
- seks tusen av himmellekamane vart oppdaga av døve
- døvekyrkja er eit landsomfattande prosti under Oslo bispedømme
- Gallaudet University i USA er verdas einaste universitet der all undervisning skjer på teiknspråk

Nokre ressursar:

Norsk teiknordbok: www.tegnordbok.no (utvikla av Møller-Trøndelag kompetansesenter). Ordboka finst òg som app til mobiltelefon.
Undervisningsressursar: www.erher.no

SPRÅKTIPS

SPRÅKEGGET

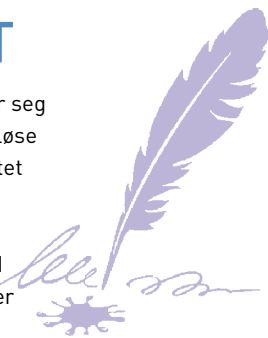
Bidrag til denne spalta er vorpne av skrivande menneske i stat og presse. Dagens døme er henta frå NRK-sporten.

HamKam kan i praksis snyta Hønefoss for opprykk til Tippeligaen, men det er berre i teorien.

Ja, då er det *nok sikkert* sant.

DIKTET

Skriften ordlegger seg tett opptil det ordløse Og fra dette punktet kan jeg spørre eller tvile på om ord holder ord og om diktet bærer

Knut Isachsen

«Søknaden må leveres innen 1. november»

Preposisjonen *innen* er tveetydig. Brukt om tid kan *innen* nemlig bety både 'i løpet av' og 'før'. Skal søknaden leveres seinest 1. november eller i løpet av 31. oktober? Vi kan unngå hele problemet ved å uttrykke oss annerledes: *Søknadsfristen er 1. november* eller *Søknadsfristen er 31. oktober*.

Hummer og kanel – misforståtte uttrykk

Nyte sitt opium?

Når noen går av med pensjon, sier vi gjerne at hun eller han kan «nyte sitt otium». Ordet *otium*, uttalt /otsium/, kommer fra latin og betyr 'fritid, hvile'. Det brukes særlig om tiden etter at en person har trukket seg tilbake fra sin stilling. Det hender vi hører om folk som «nyter sitt opium» når de går av med pensjon. Opium (et narkotisk middel) kan i prinsippet nytes, men det ble ikke tatt med i pensjonsreformen denne gangen heller.

BOKFINKEN

Påføre og medføre

Disse to ordene brukes gjerne om noe som volder skade, tap eller andre ulemper. Men uttrykkene de inngår i, er ulike. Enten

- *noe(n) påfører NN ulemper* eller
- *noe medfører ulemper (for NN)*

I det første eksempelet bør vi nevne den/de som forulempes (NN). I det andre eksempelet kan vi la være.

Man kan altså

- *beklage de ulempene man påfører passasjerene*

Bruker vi verbet *medføre* og vil nevne den eller dem som forulempes, må vi ha med preposisjonen *for*:

- *Vi beklager de ulempene dette medfører for passasjerene.*

Husk:

påføre noen noe, men medføre noe for noen.

MÅLTROSTEN

Trygda som vann og mesta forsvann

I tradisjonell nynorsk er *trygd* ordet for 'garanti', 'sikkerheit' m.m. Ein *stilte trygd* for lån eller *fekk trygd* for at noko gjekk i orden. Ein hadde ei slags **trygd** for at det fanst eit substantiv for alt som **trygde** ein. Ein slapp dessutan å velje så ofte mellom *tryggleik* og *trygging*.

Ikkje minst heitte forsikring eller assurance *trygd*. Det galdt «produktet». «Aktiviteten» forsikring heitte *trygding*, og forsikringsvesen heitte *trygdslag* (18 mot 9 bokstavar) Ordet er lite nytta i dag, men finst framleis i lovverket.

Tidleg på 1900-talet vann ordet *trygd* fram i offentleg sektor. Det fekk då særtydinga 'offentleg forsikrings- og stønadsordning', og det tok nærmast knekken på grunntydinga.

I dag kan *trygding* og *forsikring* sjå ut til å vere vesensulike fenomen. Men at det har vore to ord for det same, ser ein på *Rikstrygdeverket*. Før 1931 heitte trygdeverk *forsikringsanstalt*. I språkutviklinga var staten meir økonomisk enn dei private trygdelaga.

Ordklekking

Tynn kaffe er tydeligvis et problem mange lesere har kjent på koppen. Den slags brygg kalles alt fra *englepiss* til *homøopatkafe* og *ikornvatn*. Men hva kaller vi kolleger som koker det skåldende skvipet, spurte vi sist, og svarene strømmet inn. Blant dem var *skviping*, *skvipkoker*, *skvipchef* og *kjipskvip*, *gjerrigtrakt*, *englepiss-spesialist*, *bønnesparer*, *bønnetyner* og *koffeinallergiker*.

En engasjert leser mener dessuten at en slik utspe-kulert person kommer til å bli be-traktet som en tyntvannssabotør og vil ende sine dager som utvanndrer.

Til neste gang ønsker vi et ord for følelsen, situasjonen eller selve heisen de gangene den går fra deg akkurat idet du når fram. Skriv til stat@sprakradet.no.

STATSSPRÅK

Bladet for godt språk i staten

Adresse:

Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Telefon til Språkrådet og Statsspråk:
22 54 19 50

Redaktør:

Torunn Reksten
torunn.reksten@sprakradet.no

Abonnement og adresseendring:
bestilling@sprakradet.no

Utforming:

Marit Heggenhougen | cmykdesign.no
Trykk: Zoom Grafisk

Opplag: 17 500

Redaksjonen avslutta 18.11.2011

ISSN 0805-164X